
Dr. Horváth József*

Centrum és periféria – gazdasági egyenlőtlenségek Kínában

A város és vidék kérdése jelenleg Kína egyik legnagyobb problémája. Azért is fontos ez a kérdés, mert ezen múlik Kína sorsa, s mind Európa, mind Amerika fejlődésére is kihatással lesz, hogy Kína meg tudja-e oldani a belső problémáit.

A vidék és város ellentéte több formában is megjelenik; Kína 1,3 milliárdot meghaladó lakosságának kb. 2/3-a vidéki, ezért a város-vidék probléma döntő Kínában. A munkaerőnek közel 50%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja, viszont ez a szektor a GDP-nek mindössze 14,5%-át termeli. Ez már önmagában is azt mutatja, hogy a mezőgazdasági munka alulértékelt, és ebben két komponens játszik szerepet: az egyik, hogy az árakon keresztül nem ismerik el a mezőgazdasági munkát, másrészt a mezőgazdaságban több ember van, mint amennyi effektíve szükséges, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak fele is képes lenne ugyanazt a termékmennyiséget megtermelni. A kínai mezőgazdaság óriási munkaerő-feleslege – mely hozzávetőleg nagyjából 150 millió embert jelent – okozza az egyik legfőbb problémát: hogyan lehet ezt a felesleges tömeget lecsapolni, és hogyan lehet munkahelyet biztosítani nekik. A falusi lakosság elmaradottságának megvizsgálásakor figyelembe kell venni, hogy a pénzjövedelmen kívül egy sor egyéb tényező is befolyásolja az emberek, családok életét. A városokban sokrétű kiegészítő szolgáltatást kapnak, például ingyen vagy jutányos áron juthatnak lakáshoz, üdülést biztosítanak, nyugdíjrendszer működik, kényelmesebb a közlekedés, stb. Ha ezt mind hozzáadnánk, még siralmasabb helyzet mutatkozna a mezőgazdasági vagy a falusi lakosság rovására.

A városi és falusi jövedelmek különbségére ráarakódnak a különböző régiók közti fejlettségi és jövedelmi különbségek is. Kínát három észak-dél irányú sávra lehet osztani a fejlettségi szint szerint: a

* *A szerző a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Karának adjunktusa*

keleti sáv, a tengerparti rész a leggazdagabb, a középső sáv ebben a tekintetben is középen van, a legszegényebbek pedig a nyugati tartományokban élők. Ez utóbbi mezőgazdasági szempontból is elég kedvezőtlen terület, és a kereskedelemben sem tud bekapcsolódni. Ha összehasonlítjuk a jövedelmeket, a keleti tartományokban a kétezer jüan nagyságrend dominál, a középső részen az ezres nagyságrend, a nyugati tartományokban pedig a legtöbb helyen ezer alatti a jövedelem – tehát minél nyugatabbra megyünk, annál szegényebb a vidék. A leggazdagabbak a tengerparti tartományok, amelyek közel vannak a nagyvárosokhoz: Zhejiang és Guangdong, illetve Peking (Beijing) és Sanghai tartományi jogú városok, a legszegényebb pedig északnyugaton Shanxi tartomány. Érdekes módon a nyugati tartományok közül kicsit kilóg Xinjiang tartomány, ezt a tartományt „Kína konyhakertjének” is nevezik, mert az ottani termékek jó minősége híres, és előszeretettel vásárolják Kína többi részén is. De a többi nyugati terület, ahol nincsenek ilyen sajátosságok, szegényebbek: Tibet, a Vietnammal és Kambodzsával határos tartományok a legszegényebbek közé tartoznak.

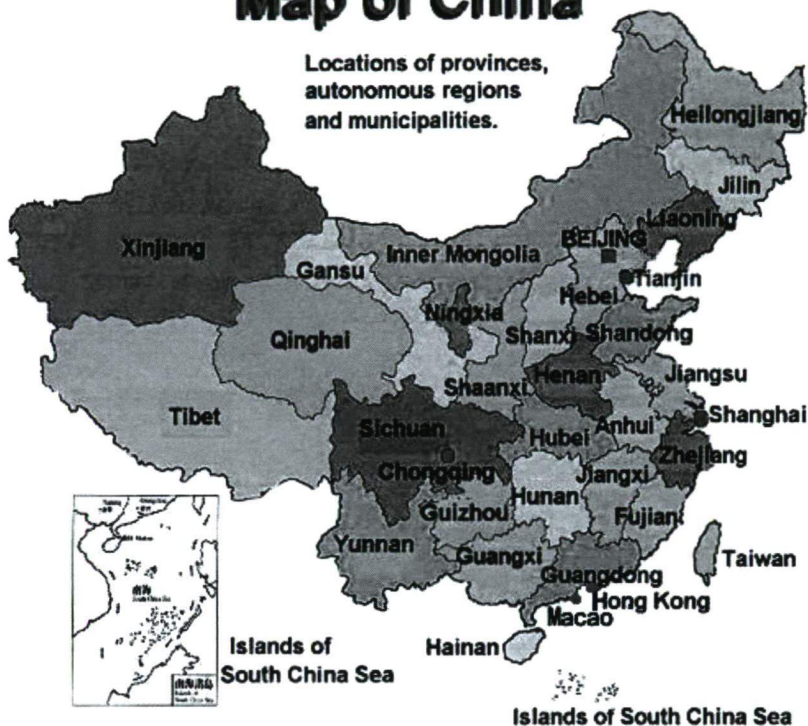
Keleti	Jövedelem/ fő	Középső	Jövedelem/ fő	Nyugati	Jövedelem/ fő
Liaoning	2099.40				
Hebei	1442.48	Heilongjian	1541.01	Shanxi	853.27
Tianjin	3383.85	Jilin	1456.39	Gansu	1041.97
Beijing	4417.85	B. Mong.	1112.49	Ningxia	1020.06
Shandong	1682.51	Shaanxi	1186.92	Sichuan	985.39
Jiangsu	2613.54	Henan	1019.15	Yunnan	942.46
Shanghai	7555.89	Anhui	1047.83	Guizhou	609.80
Zhejiang	2443.99	Hubei	1341.40	Qinghai	1055.46
Fujian	1674.75	Hunan	977.06	Xinjiang	1456.63
Guangdong	2450.21	Jiangxi	1106.78	Tibet	930.86
Guangxi	842.88				
Hainan	1753.22				

Egy főre jutó jövedelem régióként és tartományként (1994)

(Income disparity in China <http://www.gwu.edu/~econ270/Taejoon.html>) Source: China Statistical Yearbook, 1995.

Map of China

Locations of provinces,
autonomous regions
and municipalities.

Forrás: <http://english.people.com.cn/china/19990923A101.html>

Kína kapcsán háromfajta különbséget érdemes megvizsgálni: a fentiekben bemutatott regionális különbséget, a falu-város különbséget, és a falvakon belül is meg kell különböztetni mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységet. Sok parasztcsalád nemcsak a mezőgazdaságból él, hanem kénytelen az iparba menni, és amennyiben az iparban jobban tudnak keresni, megpróbálják otthagyni a mezőgazdaságot.

A kínai parasztgazdaságok a népi kommunák helyén alakultak ki: az ötvenes években hozták létre a népi kommunákat, amelyek járási méretű területeket foglaltak magukba. Ezen a területen mindent egyesítettek: a gazdasági, adminisztratív, rendfenntartó feladatokat, így ez egy gazdasági-adminisztratív-társadalmi egységet képezett, melyben

megszervezték a termelést és az ellátást. A kommunák felépítése a hadsereg mintájára történt; különböző szintű szervezeti egységeket (brigádokat) hoztak létre a nagybrigádoktól a konkrét feladatokat végrehajtó kisbrigádokig. Ezt a rendszert 1978-ban kezdték el reformálni, mert a kommunák működési zavarai ellátási és élelmezési problémákhoz vezettek. Az, hogy nem tudtak eleget termelni, jórészt az ösztönzés hiányából fakadt, ezért fokozatosan egyre nagyobb teret biztosítottak az anyagi ösztönzésnek, és egyre komplexebb feladatot bízta a kisebb brigádokra, illetve a brigádokon belül az egyes családokra is, így teremtették meg a mai rendszer alapját. Az új koncepció központi eleme az volt, hogy a földet felparcellálták és kiosztották a családok között. A családok feladata volt a termelés, a családoknak meghatározott termékmennyiségeket kellett adniuk a kommunának, és amit ezen a kvótamennyiségen felül sikerült megtermelniük, azt eladhatták a piacon. Ez az új modell, amelyet családi felelősségi rendszernek neveztek, néhány év alatt az egész országban elterjedt, és innentől kezdve valójában családi gazdaságokról beszélhetünk.

A föld azonban nem ment át a termelő tulajdonába, kollektív tulajdon maradt. Az alkotmány szerint a városi föld állami tulajdonban van, a falusi föld pedig a község tulajdona. A családi felelősségi rendszer fokozatosan bérleti rendszerré alakult. Kezdetben csak 15 évre adták bérbe a földet, de mivel ez meglehetősen rövidnek tűnt, s nem volt érdemes komolyabb fejlesztést végrehajtani (különösen azokon a területeken, ahol öntözési rendszert kell kialakítani), ezért elég hamar felemelték ezt az időt harminc évre, és napjainkban már ötven évnél tartanak.

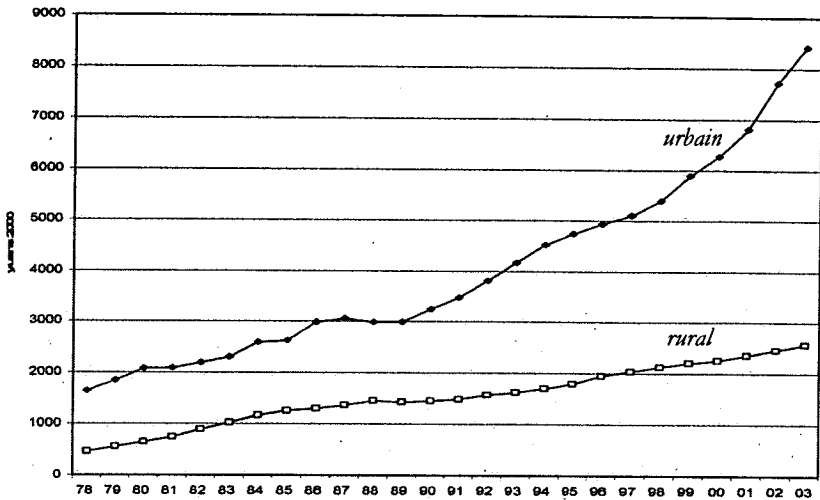
A földterület nagysága mindig alacsonyabb volt, mint a népesség igényei, átlagosan 0,5 és 0,8 hektár közötti földterületet művel meg egy család. Egyes területeken, például Belső-Mongóliában, ahol alacsony a népsűrűség, és nem nagyon termékenyek a földek, 2,5 hektár jut egy családra, míg Zhejiangban, a leggazdagabb tartományban csak 0,2 hektár. Ebből a földterületből egy család általában nem tud megélni, kivéve esetenként a városok

közeliében, ahol a terményeket a városi piacokon lehet értékesíteni, de ezeken a területeken megjelenik alternatívaként egyéb pénzkereseti lehetőség is.

A kínai családok többsége kétlaki: a család egy része része a mezőgazdaságban dolgozik, a másik része a mezőgazdaságon kívül. Azok a családtagok, akik az iparban dolgoznak, ezt csak ideiglenesen tehetik, mert állandó munkát nem kaphatnak. A mezőgazdasági termelésátlagok a szomszédos országokhoz képest magasak, de a nyugat-európai és amerikai búza- és kukoricatermelésnél átlagánál alacsonyabbak. Az elfogadható termésátlagok mögött azonban nagyon alacsony munkatermelékenység van – egy hektárra átlagosan három fő munkaező jut.

A parasztgazdaságokban jelentős az önfogyasztás, a megtermelt termékek jelentős részét maga a család fogyasztja el, illetve a termelés során felhasználja, de egy meghatározott mennyiséget el kell adnia az államnak. A mezőgazdaságból származó nettó pénzbevétel alig elég arra, hogy az adót befizessék, és sok esetben azért kell elmenni az iparba dolgozni a család egy tagjának, hogy fizetni tudják az adót. A családok teljes pénzbevétele két részből tevődik össze: a mezőgazdasági jövedelemből és a mezőgazdaságon kívüli tevékenységből, ez utóbbiban a bérmunka vállalása dominál, de próbálkoznak bizonyos melléktevékenységekkel, például boltot nyitnak, vagy háziipari termékeket állítanak elő.

Bár az átalakítás kezdetétől mind a városi, mind a falusi jövedelem nőtt, a mezőgazdasági jövedelem egyre inkább elmaradt a városihoz képest. A mezőgazdasági jövedelem viszonya a városi jövedelemhez: 1978 és 1985 között a parasztság jövedelme emelkedett, akkor viszonylag sokat tudtak értékesíteni szabadpiacon is. Központilag felemelték a felvásárlási árakat és a szabad ár is növekedett, emellett a mezőgazdaságból élők is mindent megtettek azért, hogy növeljék a termésmennyiséget, és a paraszti jövedelem el tudta érni a városi jövedelem 40-50%-át. Utána egy komoly visszaesés figyelhető meg, csak átmeneti emelkedések voltak a gazdaságpolitikai intézkedések hatására (amikor felemelték a felvásárlási árakat), de a tendencia 2003-ban is csökkenést mutatott.

A városi és a falusi jövedelem alakulása 1978-2003 között
(egy főre jutó éves jövedelem jüanban, 2000-es évi árszinten)

Forrás: Claude Aubert: Le devenir de l'économie paysanne en Chine (Revue Tiers Monde, juillet-septembre 2005)

Miért ilyen alacsony a mezőgazdasági jövedelem a városihoz képest? Az egyik alapvető ok az agrárrolló, ami azt jelenti, hogy egyéni munkabefektetéshez képest a mezőgazdasági termékek ára alacsonyabb, mint az ipari termékek ára, vagyis a mezőgazdasági termék alulértékelt. Ez összefüggött azzal, hogy nagyon alacsonyan tartották a felvásárlási árakat. A mezőgazdasági árrendszer hosszú időn keresztül három szintű volt, egyrészt az államnak kötelezően leadott mennyiségből állt, ez volt a kvótára megállapított felvásárlási ár, ezenfelül volt a szerződéses ár a gabonaállomások által felvásárolt mennyiségre, ezt szerződésbe foglalták, tehát a termelők beleszólhattak, és volt a szabadpiaci ár – ezen sajnos viszonylag keveset tudtak értékesíteni.

A másik tényező, ami megnyomorítja a parasztságot, a különféle terhek: adók, illetékek, díjak. Hozzávetőleg 150-féle címen kell fizetni,

de van olyan forrás, ami 260-at említ. Egyrészt létezik a központi adó, ezt kiegészítik különböző helyi adók és illetékek, és ezek kiszámíthatatlansága okozza az egyik legfőbb problémát a parasztgazdaságoknak: az aktuális helyi infrastrukturális beruházásokhoz igazítják az adókat. Sok helyen a parasztnak képtelenek voltak kifizetni a helyi adókat, és sok esetben egyszerűen nem maradt pénzük. Ilyenkor előfordul, hogy a helyi hatalom visszaél a hatalmával, és akár fizikai erőszakot is alkalmaz: ha nem tudnak fizetni, ingóságokat koboznak el: elsősorban mezőgazdasági termékeket vagy használati tárgyakat. A döntéshozás felsőbb fórumai megpróbálják ezeket megakadályozni, meghatározzák például, hogy az állami adó 20%-ánál többet nem szabad helyi önkormányzatoknak beszedni. De ezen intézkedések hatása csak átmeneti.

Miért van ez a harácsolás az önkormányzatok szintjén? Egyrészt olyan feladatokat adnak ki az önkormányzatoknak, amihez nem kapják meg a pénzt a központi költségvetésből, részben tehát rá vannak szorulva. Másrészt viszont az önkormányzatok elég sokba is kerülnek. Rengeteg különböző intézményt hoznak létre, melyeket káderekkel töltenek fel, és egyre nagyobb az így felduzzasztott bürokrácia.

Egy 1987-ben publikált könyvben (Data Analysis of the Third Census in China) érdekes történelmi összehasonlítás olvasható arról, hogy hány lakosra jutott egy hivatalnok a különböző korokban. Mikor megalakult Kínában az első központosított hatalom, egy hivatalnokra 2945 fő jutott, ennyi ember tartott el egy hivatalnokot. Ahogy haladunk a korral, ez a szám csökken, tehát nő a hivatalnokok száma. A legutolsó (1911-ben megdöntött) császári dinasztia idején 911 fő jutott egy hivatalnokra, az 1980-as években már 67-nél tartottak. (Idézi *Chen Guidi és Wu Chuntao*: „Chapter 6. How Did the Balance Shift?” *The Chinese Economy*, January-February 2005. A szerzők megjegyzik, hogy az azóta eltelt idő alatt a mutató lecsökkent 40-re.)

A paraszti jövedelmek nemcsak a falusi-városi viszonylatban érdekesek, hanem földrajzilag is: keleten a paraszti jövedelmek is magasabbak, mint nyugaton, tehát nem csak az ipari jövedelmekülbségek okozzák ezeket az eltéréseket. Zhejiangban, a leggazdagabb

tartományban 2500-2600 jüan körüli a bérből és mezőgazdaságból származó jövedelem, míg a legszegényebb tartományokban ez mindössze 615 jüan. A falu nem maradhat ebben az állapotban: meg kell szüntetni a munkaerőfelesleget. Két variáció merült fel: az egyik, hogy a lakosság beáramlik a városba, a másik pedig hogy az ipar megy vidékre. Jelszóként megfogalmazták, hogy „elhagyni földet, de nem a falut”, tehát a helyben foglalkoztatást kell megoldani. Ezen a területen nem történt előrelépés, a még a reform kezdetén meglendülő vidéki ipart később elsorvasztották, hogy ne jelentsen konkurenciát a nagy állami vállalatoknak, amelyek a városokban alakultak ki. A városokba viszont nem tudnak menni, mert érvényben van egy családi nyilvántartási rendszer, ami azt jelenti, hogy aszerint, ki hol született, falun vagy városban, besorolják a „falusi” vagy „városi” kategóriába, és ha ő falusinak van minősítve, akkor élete végéig falun kell maradnia, nem kap engedélyt arra, hogy városban letelepüljön, illetve arra sem, hogy a városban állandó munkaviszonyt létesítsen. Csak vándormunkásként dolgozhat valahol pár hónapig, nem bejelentve foglalkoztatják, vagy ahhoz is engedélyt kell kérni, hogy városban foglalkoztassák. A probléma az, hogy ha ezt megszüntetnék, és tömegek indulnának meg a városok felé, akkor a városok omlanának össze, mert az ellátórendszer nem bírna el akkora beáramló tömeget. A megoldást jelenleg abban látják, hogy fejlesztik az infrastruktúrát: (útépítés, vasútépítés), és azt remélik, hogy a külföldi tőke nemcsak a keleti tartományokban telepszik le, hanem halad majd az ország belsejébe.